

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KREATIVLIK KO'NIKMASINING MAZMUNI, TARKIBIY KOMPONENTLARI VA RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Axmedova Mastura Jamoliddinovna

Guliston davlat universiteti tayanch doktranti

Tel:997534040

[*mastura09011987@gmail.com*](mailto:mastura09011987@gmail.com)

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi kreativlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning boshlang'ich ta'lim jarayonidagi pedagogik ahamiyati hamda tarkibiy komponentlari yoritilgan. Kreativlik o'quvchining mavjud bilim va tajribalarini qayta ishlash asosida yangi, mazmunli, maqsadga muvofiq hamda amaliy ahamiyatga ega g'oyalarni yaratish qobiliyati sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, kreativlikning g'oya ko'pligi, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya kabi komponentlari o'zaro uyg'un tizim sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: *kreativlik, ijodkorlik, boshlang'ich ta'lim, kreativ fikrlash, g'oya ko'pligi, moslashuvchanlik, originallik, elaboratsiya.*

Аннотация

В данном тезисе раскрываются сущность понятия креативности, её педагогическое значение в процессе начального образования, а также структурные компоненты. Креативность рассматривается как способность учащегося создавать новые, содержательные, целесообразные и практически значимые идеи на основе переработки имеющихся знаний и опыта. Также обосновывается взаимосвязь таких компонентов креативности, как беглость идей, гибкость, оригинальность и elaboration, как единой согласованной системы.

Ключевые слова: *креативность, творчество, начальное образование, креативное мышление, беглость идей, гибкость, оригинальность, elaboration.*

Abstract

This thesis highlights the essence of the concept of creativity, its pedagogical significance in primary education, and its main structural components. Creativity is analyzed as the ability of a pupil to generate new, meaningful, purposeful, and practically significant ideas by processing existing knowledge and experience. The thesis also substantiates the interrelation of such components of creativity as fluency of ideas, flexibility, originality, and elaboration as an integrated system.

Keywords: *creativity, creative activity, primary education, creative thinking, fluency of ideas, flexibility, originality, elaboration.*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchidan faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirish emas, balki ularni tahlil qilish, yangi vaziyatlarda qo'llash, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashish va mustaqil xulosa chiqarish talab etilmoqda. Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchi tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi obyekt sifatida emas, balki bilimni izlaydigan, qayta ishlaydigan, uni amaliy faoliyatda qo'llaydigan va yangi fikr yaratishga qodir faol subyekt sifatida shakllanishi zarur. Shu jihatdan kreativlik boshlang'ich sinf o'quvchilarining shaxsiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim ko'nikmalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining fikrlash faoliyati, tasavvuri, nutqi, mustaqil qaror qabul qilishi va o'z fikrini ifodalash ko'nikmalari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Aynan shu davrda o'quvchilarda savol berish, izlanish, taqqoslash, tahlil qilish, muqobil yechim topish va o'z fikrini asoslashga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki kreativlik birdaniga shakllanadigan sifat emas, balki dars jarayonida muntazam qo'llanadigan savollar, topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, ijodiy faoliyatlar va baholash mezonlari orqali tadrijiy rivojlanadigan ko'nikmadir.

Kreativlik o'quvchining mavjud bilim, tajriba va tasavvurlarini qayta ishlash orqali yangi, mazmunli va amaliy ahamiyatga ega g'oyalarni yaratish qobiliyatidir. U faqat noodatiy fikr bildirish bilan cheklanmaydi, balki muammoni anglash, unga boshqacha yondashish, bir nechta yechim variantlarini ko'rish va tanlangan fikrni asoslab bera olishda ifodalanadi. Demak, kreativlik o'quvchining fikrlash jarayonida yangilik, mustaqillik, moslashuvchanlik, dalillash va ijodiy yondashuvning uyg'un namoyon bo'lishini ta'minlaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlik ko'nikmasini shakllantirish ta'lim mazmunini faollashtirish, o'quv topshiriqlarini izlanishga yo'naltirish va o'quvchini mustaqil fikrlashga undash bilan bevosita bog'liqdir. Masalan, matnga yangi sarlavha topish, hikoyaga muqobil yakun yaratish, qahramon xatti-harakatini baholash, rasm asosida voqea tuzish, savolga bir nechta javob izlash yoki o'z fikrini dalillar bilan asoslash kabi faoliyatlar o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli kreativlik boshlang'ich ta'limda alohida mavzu yoki qo'shimcha faoliyat sifatida emas, balki dars mazmuniga singdirilgan muhim metodik yo'nalish sifatida qaralishi lozim.

Shuningdek, kreativlik ko'nikmasi o'quvchining faqat ijodiy topshiriqlarni bajarishi bilan emas, balki uning fikr yuritish usuli, muammoga munosabati, javobni izlashdagi faolligi va natijani asoslab bera olishi bilan belgilanadi. Bu esa boshlang'ich ta'limda kreativlikni shakllantirish masalasini nazariy va metodik jihatdan chuqur o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Mazkur tezisda kreativlik tushunchasining mazmuni, uning boshlang'ich ta'limdagi ahamiyati hamda asosiy tarkibiy komponentlari yoritiladi.

Asosiy qism

Kreativlikni oddiy fantaziya, tasodifiy yangilik yoki shunchaki noodatiy fikr sifatida talqin qilish to'g'ri emas. Chunki har qanday g'ayrioddiy javob yoki kutilmagan yondashuv ham

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kreativ mahsulot darajasiga ko'tarilavermaydi. Kreativ fikr, avvalo, yangicha bo'lishi bilan birga, muayyan vaziyatga mos, maqsadga yo'naltirilgan, foydali va mazmunli bo'lishi zarur. Shu jihatdan kreativlik erkin tasavvur, mustaqil tafakkur va mantiqiy asoslanganlikning o'zaro uyg'unligida shakllanadigan murakkab fikrlash jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchi biror masala yuzasidan yangi fikr bildirar ekan, bu fikrning dars mazmuni, topshiriq talabi va muammo yechimiga mos kelishi uning kreativ qiymatini belgilaydi.

Kreativlikning muhim jihati shundaki, u faqat tayyor bilimlarni eslab qolish yoki takrorlash bilan cheklanmaydi. Aksincha, o'quvchi mavjud bilim va tajribalarini qayta ishlaydi, ularni yangi vaziyat bilan bog'laydi, o'z qarashini shakllantiradi va mustaqil xulosa chiqaradi. Masalan, matnni o'qigan o'quvchi faqat mazmunni aytib berish bilan kifoyalanmay, voqeaga boshqa yakun taklif qilsa, qahramon xatti-harakatini baholasa yoki matn asosida yangi savol tuzsa, unda kreativ fikrlash elementlari namoyon bo'ladi. Demak, kreativlik o'quvchini tayyor javobni kutuvchi emas, balki izlovchi, solishtiruvchi, tahlil qiluvchi va yaratuvchi faol subyekt sifatida shakllantiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan "kreativlik" va "ijodkorlik" tushunchalari o'zaro yaqin bo'lsa-da, ularni aynan bir xil mazmunda qo'llash maqsadga muvofiq emas. Ijodkorlik ko'proq yangi mahsulot yaratish jarayoni yoki uning natijasi bilan bog'liq bo'lsa, kreativlik shu mahsulotni yaratishga imkon beradigan ichki tafakkur mexanizmini anglatadi. Ya'ni kreativlik o'quvchining yangilikka ochiqligi, noodatiy bog'lanishlarni ko'ra olishi, muammoni o'zgacha talqin qilishi, mavjud bilimlarni yangi sharoitda qo'llay olishi va yangi mazmun yaratishga tayyorligini ifodalaydi. Shu sababli ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirish ijodiy faoliyatning psixologik-pedagogik asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'limda kreativlik o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos, sodda, ammo mazmunli faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Jumladan, o'quvchining matnga yangi sarlavha topishi, hikoyaga muqobil yakun yaratishi, qahramon xatti-harakatiga mustaqil baho berishi, rasm asosida yangi voqea tuzishi, berilgan muammo bo'yicha bir nechta yechim taklif qilishi yoki o'z fikrini dalillar bilan boyitishi kreativlikning amaliy ko'rinishlari hisoblanadi. Bu holat kreativlik faqat san'at, adabiyot yoki ilm-fanga xos yirik ijodiy mahsulotlarda emas, balki kundalik dars jarayonidagi kichik fikriy izlanishlarda ham shakllanishini ko'rsatadi.

Kreativlikning asosiy belgilari sifatida yangilik, mazmunlilik, maqsadga muvofiqlik va amaliylikni ajratib ko'rsatish mumkin. Yangilik o'quvchining mavjud namunani oddiy takrorlamasdan, o'ziga xos fikr yoki yechim taklif etishida namoyon bo'ladi. Mazmunlilik esa ilgari surilgan g'oyaning vaziyatga mos, tushunarli va asosli bo'lishini bildiradi. Maqsadga muvofiqlik kreativ fikrning muayyan muammoni hal qilishga, topshiriqni boyitishga yoki yangi imkoniyat ochishga xizmat qilishini anglatadi. Amaliylik esa g'oyaning faqat tasavvur darajasida qolib ketmasdan, nutqda, yozma ishda, loyiha, rasm, hikoya, muqobil yakun yoki dalilli javob shaklida ifodalanishini bildiradi.

Kreativlik bir necha tarkibiy komponentlardan tashkil topadi. Ular orasida g'oya ko'pligi, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya alohida ahamiyatga ega. Ushbu komponentlar o'quvchining fikrlash jarayonida bir-biri bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kreativlikning yaxlit rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bois kreativlikni shakllantirishda faqat noodatiy javobni rag'batlantirish yetarli emas; o'quvchini ko'p fikr bildirishga, fikrini turli yo'nalishda rivojlantirishga, o'ziga xos yechim topishga va uni asoslab berishga o'rgatish zarur.

G'oya ko'pligi o'quvchining muayyan vaziyat, savol yoki muammo bo'yicha bir nechta fikr, taklif yoki yechim variantlarini ilgari sura olish qobiliyatidir. Bu komponent o'quvchi tafakkurining faolligi, sermahsulligi va izlanishga moyilligini ko'rsatadi. Masalan, bir hikoyaga bir nechta sarlavha topish, matn mazmuni asosida turli savollar tuzish yoki muammoli vaziyatga bir nechta yechim taklif qilish g'oya ko'pligining amaliy ko'rinishidir. Bunday topshiriqlar o'quvchini bitta javob bilan cheklanib qolmasdan, fikrlash doirasini kengaytirishga undaydi.

Moslashuvchanlik o'quvchining muammoni turli nuqtayi nazardan ko'ra olishi, bir qolipdagi fikrdan chiqib, boshqa yo'nalishda fikrlay olishida namoyon bo'ladi. Bu komponent boshlang'ich ta'limda ayniqsa muhimdir, chunki kichik yoshdagi o'quvchilar ko'pincha bitta "to'g'ri" javobga intiladilar. Kreativ yondashuv esa ularda "boshqacha qanday bo'lishi mumkin?", "bu vaziyatga boshqa qahramon qanday qaragan bo'lardi?", "yana qanday yechim topish mumkin?" kabi savollar asosida fikrlashni shakllantiradi. Natijada o'quvchi muammoga bir tomonlama emas, balki ko'p qirrali yondashishga o'rganadi.

Originallik o'quvchining o'ziga xos, boshqalardan farqlanuvchi, ammo mantiqan asoslangan fikr yoki yechim taklif qila olishidir. Originallikni faqat g'alati yoki kutilmagan javob bilan tenglashtirish to'g'ri emas. Aslida original fikr mazmunli, vaziyatga mos va asosli bo'lgandagina pedagogik ahamiyat kasb etadi. Masalan, o'quvchi hikoyaga kutilmagan, lekin voqealar rivojiga mos yakun topishi yoki oddiy rasmga boshqalardan farqli mazmun berishi orqali originallikni namoyon qiladi. Bu esa uning mustaqil fikrlashi va tasavvur doirasining kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Elaboratsiya esa ilgari surilgan g'oyani izoh, dalil, misol va tafsilotlar bilan boyitish qobiliyatidir. Bu komponent fikrning chuqurligi, pishiqligi va asoslanganligini ta'minlaydi. O'quvchi shunchaki javob berish bilan cheklanmay, "nima uchun?", "qanday qilib?", "bunga qanday dalil keltirish mumkin?" kabi savollar asosida o'z fikrini tushuntira olsa, uning kreativ fikrlashi yanada rivojlangan bo'ladi. Elaboratsiya orqali o'quvchining dastlabki g'oyasi mazmunli javobga, kichik ijodiy mahsulotga yoki asoslangan xulosaga aylanadi.

Ushbu komponentlar alohida-alohida emas, balki o'zaro uyg'un holda namoyon bo'ladi. O'quvchi ko'p g'oya ilgari surishi mumkin, biroq bu g'oyalar bir xil yo'nalishda bo'lsa, moslashuvchanlik yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi. Yoki g'oya noodatiy bo'lsa-da, dalil va izoh bilan boyitilmasa, uning qiymati pasayadi. Shuningdek, o'quvchi fikri mazmunli bo'lishi uchun unda yangilik, asoslanganlik va amaliy ifoda uyg'unlashishi lozim. Shu sababli kreativlikni rivojlantirish va baholashda uning komponentlarini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish zarur.

Demak, boshlang'ich ta'limda kreativlikni shakllantirish o'quvchining faqat ijodiy topshiriqlarni bajarishi bilan cheklanmaydi. U darsning maqsadi, mazmuni, savol-javob

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

jarayoni, topshiriqlar tizimi, baholash mezonlari va o'quvchining o'z-o'zini tahlil qilish faoliyati bilan uzviy bog'liqdir. Kreativlik dars jarayonida o'quvchini mustaqil fikrlashga, yangi g'oya ilgari surishga, fikrini dalillashga, turli yechimlarni solishtirishga va o'z faoliyatini baholashga yo'naltiradi. Shu bois kreativlik ko'nikmasi zamonaviy boshlang'ich ta'limning muhim nazariy va metodik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, kreativlik boshlang'ich sinf o'quvchisining mavjud bilim va tajribalariga tayangan holda yangi, mazmunli, maqsadga muvofiq va amaliy qiymatga ega g'oyalarni yaratish qobiliyatidir. Uning mazmuni yangilik, mustaqillik, moslashuvchanlik, asoslanganlik va mahsuldorlik kabi belgilar orqali namoyon bo'ladi. G'oya ko'pligi, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya esa kreativlikning asosiy tarkibiy komponentlarini tashkil etadi. Shu bois boshlang'ich ta'limda kreativlik ko'nikmasini shakllantirish o'quvchini tayyor bilimni takrorlovchi emas, balki fikrlovchi, izlovchi, yaratuvchi va asoslovchi shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni.
3. Azizxo'jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** Toshkent: TDPU, 2006.
4. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.** Toshkent: Fan, 2006.
5. Muslimov N.A. va boshqalar. **Innovatsion ta'lim texnologiyalari.** Toshkent: Sano-standart, 2015.
6. Abdullayeva Q., Rahmonbekova S. **Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi.** Toshkent: O'qituvchi, 1999.
7. G'ulomov A., Qodirov M. **Ona tili o'qitish metodikasi.** Toshkent: O'qituvchi, 2001.
8. Guilford J.P. **The Nature of Human Intelligence.** New York: McGraw-Hill, 1967.
9. Torrance E.P. **The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual.** Princeton: Personnel Press, 1966.
10. Amabile T.M. **Creativity in Context: Update to the Social Psychology of Creativity.** Boulder: Westview Press, 1996.

